

„TROCHA POEZIE NIKOHO NEZABIJE“ ANEB, JAK NAPSAL IVAN BLATNÝ: "JESTLIPAK VÍTE, KDO JE LYRIK?"

Poezie a (nejen) dětský čtenář

LPDM 1 – cvičení
učitelství pro 1. stupeň ZŠ

PhDr. Tamara Bučková, Ph.D.

O poezii poprvé

- „Poezie je paměť světa, podvědomím rodů, předjímatelkou budoucna.“ — František Halas
<https://citaty.net/citaty/10457-frantisek-halas-poezie-je-pameti-sveta-podvedomim-rodu-predjimat/>
- „Poezie je permanentní pokus obnovit ztracenou harmonii ve světě plném disharmonie.“ — Jiří Žáček
<https://citaty.net/citaty/283864-jiri-zacek-poezie-je-permanentni-pokus-obnovit-ztracenou-harm/>
- „Jen poezie má výsadu, že cokoliv vidí, vidí to poprvé a cokoliv vyslovuje, říká to prvně - co svět světem stojí.“ — Karel Čapek
<https://citaty.net/citaty/4217-karel-capek-jen-poezie-ma-vysadu-ze-cokoliv-vidi-vidi-to-pop/>
- „Umělci vidí svět tak, jak jej mohou transponovat.“ — Valeriu Butulescu
<https://citaty.net/citaty/260258-valeriu-butulescu-umelci-vidi-svet-tak-jak-jej-mohou-transponovat/>
- „Jak je ten svět pořád hezčí a hezčí. Ne že by byl, ale já ho pořád tak vidím.“ — Bohumil Hrabal, Nedoložené
<https://citaty.net/citaty/11217-bohumil-hrabal-jak-je-ten-svet-porad-hezci-a-hezci-ne-ze-by-byl/>
- „Malířství je poezie, která se vidí, ale necítí. Poezie je malířství, které se cítí, ale nevidí.“ — Leonardo Da Vinci
<https://citaty.net/citaty/17541-leonardo-da-vinci-malirstvi-je-poezie-ktera-se-vidi-ale-neciti-po/>

O poezii podruhé

- „Na poezii se dívám jako na cosi, co jde do hloubky, zatímco próza se rozprostírá spíše do šířky, dává prostor k vyprávění. Mezi těmito dvěma žánry necítím velký rozdíl.“ — Claire Genouxová, Source: Genoux, Claire, iliteratura.cz
<http://www.iliteratura.cz/Clanek/13225/genoux-claire>

<https://citaty.net/citaty/266478-claire-genouxova-na-poezii-se-divam-jako-na-cosi-co-jde-do-hloubky/>

- „Poezie bez vlasti, je poezie mrtvá.“ — Miroslav Válek

<https://citaty.net/citaty/19757-miroslav-valek-poezie-bez-vlasti-je-poezie-mrtva/>

- „Hovořit o poezii je mnohem oblíbenější než poezie sama.“ — Hans Magnus Enzensberger

<https://citaty.net/citaty/12818-hans-magnus-enzensberger-hovorit-o-poezii-je-mnohem-oblibenejsi-nez-poezie/>

- „Poezie navrací slova tichu.“ — Otakar Matušek

<https://citaty.net/citaty/24860-otakar-matusek-poezie-navraci-slova-tichu/>

O poezii potřetí

- **Úkol č. 1**

Vyberte si jeden až tři z výše uvedených citátů, které Vás oslovily a svou volbu krátce zdůvodněte!

Teorie poprvé: setkání s poezií v období dětství, prepubescence a dospívání

- **0 – 2 roky:** první kontakty s jazykem (a literaturou) – rytmus, melodie:
 - ukolébavky, písně, říkánky, veršovánky;
- **2 roky – 5 let:** stále ještě první kontakty s literaturou (a jazykem) – leporela, knížky pro nejmenší děti
 - didaktický aspekt: poezie jako „brousek pro dětský jazýček“;
 - umělecký aspekt: ústní lidová slovesnost (hádanky, říkadla, veršované jazykolamy, veršované pranostiky, antropomorfizovaná lyrika, veršované pohádky);
- **6 – 8 let:** viz výše + např.
 - nonsensová autorská poezie, písňové texty (zhudebněné básnické texty či texty navazující na autorskou básnickou tvorbu, jejímž charakteristickým - znakem je nonsense),
 - kalendářová poezie – sledování kalendářního roku prostřednictvím poezie, roční období,
 - poezie s tématem nejdůležitějších svátků v roce ;
- **8 – 10 let:** viz výše (pouze ve složitějších formách) + např.
 - limeriky (možné pokusy o vlastní tvorbu);
 - básnické hry s věděním o světě (na základě předpokládané zkušenosti čtenářů, která zároveň přináší podněty k novému objevování);
- **10 – 14/15 let:** viz výše + např.
 - ve školním prostředí přesah čtenářským kompetencí k literárním, zážitkové učení se spojuje s kognicí: základy teorie literatury ve vztahu k poezii (bajka, píseň, balada);
 - konkrétní (experimentální) poezie založená na výtvarném vjemu;
 - dada jako hrátky s poezií;
 - další možné pokusy o vlastní tvorbu.
- **15+ :** přechodné období směrem k literatuře pro dospělé čtenáře (volný verš)

Opět Vy a poezie...

- ◉ **Úkol č. 2 (nepovinný)**
- ◉ Poezie Vás jistě potkávala ve všech uvedených obdobích. Dokážete si ještě vzpomenout a vytvořit Vaše osobní **CV čtenáře/čtenářky poezie?** Pokuste se o to!

Rozsah není zadán. Uchopte vzpomínku a pokuste se do ní vtisknout konkrétní témata, žánry, autory, díla nebo texty a lidi. Rozsah není zadán, rozhodně nepišťe žádný román... Pokud zde bude víc mezer než písma, nevadí. Vše je dovoleno. Vzpomínky nemusí být jen pozitivní. 😊

Teorie podruhé: fantazie – jeden ze základních kamenů pro tvorbu i četbu poezie

- ⦿ Fantazie je důležitým aspektem, který se promítá do obsahu i formy poezie adresované dětskému čtenáři.
- ⦿ Fantazie je schopnost člověka vytvářet, vnímat a prožívat obrazy na základě dosud neprožité skutečnosti.
- ⦿ Fantazii můžeme chápat jako obrazotvornost i imaginace, hra s obsahem i formou, hra s jazykem.

Fantazie jako vrstevnatý fenomén LPDM související s dětským aspektem

Komentář k obrázku

- Grafické znázornění reprezentuje **fantazii z komplementárního pohledu na text**, tedy z pohledu zahrnujícího jak literární text v procesu tvorby, tak její výsledek.
- Fantazii lze z pohledu produkční estetiky přiblížit jako schopnost představivosti ze strany autora, z pohledu recepční estetiky se jedná o tutéž schopnost, která je ale připisována čtenáři.
- Pojem literární text má v grafickém znázornění na snímku č. 4 **univerzální platnost** a nemusí se týkat jen poezie, ale i jiných literárních forem.
- Fantazie bývá v tomto případě uváděna do kontextu s tzv. **dětským aspektem**, pod nímž se rozumí nejen **fantazie dítěte jako recipienta, tedy adresáta, v tomto případě čtenáře (posluchače), ale rovněž fantazie autora, v jehož duši zůstala část dítěte.**
- **Lze říci, že „část dítěte“** (záliba ve fantazii, zálibení v jazykové i sémantické hře, blízký vztah k nonsensu) v tomto případě zůstala i v duši (srdci) dospělého, který dítěti poezii předčítá, který ji společně s ním recipuje.
- Pojem dětský aspekt spadá do tzv. Nitranské literární školy.

Nitranská škola

- ⊙ Pojem **dětský aspekt**, jehož zkoumáním se do dějin literárněvědného výzkumu LPDM zapsala zejména slovenská literární věda, pracuje s imanentní, tedy trvalou, tj. i „vnitřní“ přítomností dospělého autora v textu, který jej píše pro dětského čtenáře,

(Srov. Miko, František. *Hra a poznanie v detskej próze*, 1980; Kopál, Jan. *Literatúra pre deti v procese*, 1984).

- ⊙ Pod pojmem **dětský aspekt** „sa rozumie **tvorivé koncipovanie umeleckého obrazu v literárnom diele na základe anticipačnej predstavy autora o svete detského hrdinu, determinovaného ontogenetickou, emociálnou, mentálnou, vôľovou, psychosociálnou, rozvinutost'ou detského subjektu. Ide tu o modelovanie sveta v umeleckej literatúre z ‚detského videnia, poznania a hodnotenia‘sveta.** (Kopál 1984, s. 7)

Česká literární věda

- ⊙ **Specifičnost literatury pro děti**, kterou se zabýval např. Vladimír Nezkusil, je základním pojmem české literární vědy.
- ⊙ Z pohledu struktury literárního díla se za ním skrývá
 - tematická,
 - kompoziční
 - a jazyková přiměřenost dětskému čtenáři.
- ⊙ Souvislost s poezií? Čtěte dál!

Opět Vy a poezie

◎ Úkol č. 3

Navážeme na specifičnost LPDM.

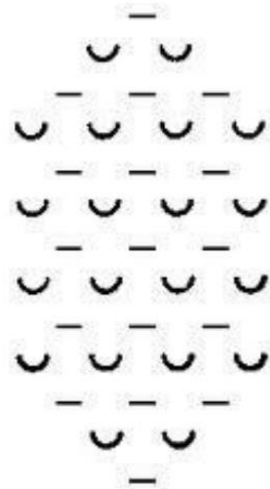
- a) Téma a jeho zpracování: zajímavost a aktuálnost pro dětského čtenáře, napětí, humor, touha po spravedlnosti, přiměřená otevřenost a uzavřenost příběhu. Platí to i o poezii? Vyberte z čítanky moderní poezie některé básničky, které se Vám s uvedenými pojmy spojily ?
- b) Kompozice: v poezii není možné pracovat s kompozicí jako u prózy. Uvnitř jednotlivých textů můžeme sice najít prvky chronologického vyprávění, retrospektivy nebo zarámování (zejména u balad, písní nebo bajek), ale ve většině případů se jedná o zachycení okamžiku a asociace a jejich řetězení, princip jednoduchosti i vrstvení myšlenek. Přesto mají básnické sbírky logické uspořádání. Postavte sedle sbírku textů *Dělání* od Zdeňka Svěráka a sbírku *Kam odešly laně* od Jana Skácela s ilustracemi Josefa Čapka.
- c) Pokuste se o totéž i v souvislosti s jazykem. Písňové texty vs. básně!
- d) Pozor! *Dělání* představuje sbírku založenou na písňových textech, které mohou „fungovat“ i jako poezie. Může to být i obráceně. Jistě znáte *Modlitbu za vodu* (Hradišťan), zhudebňenou báseň Jana Skácela. *Písničky bez muziky* Emanuela Frynty fungují leckdy i s muzikou? Napadá Vás něco nebo někdo? Báseň *Trychtýře* bývá uváděna v souvislosti s jiným autorem, velikánem poezie. S kým?
- e) Máte s poezií a písňovými texty vlastní zkušenost z dětství?

Ilustrace

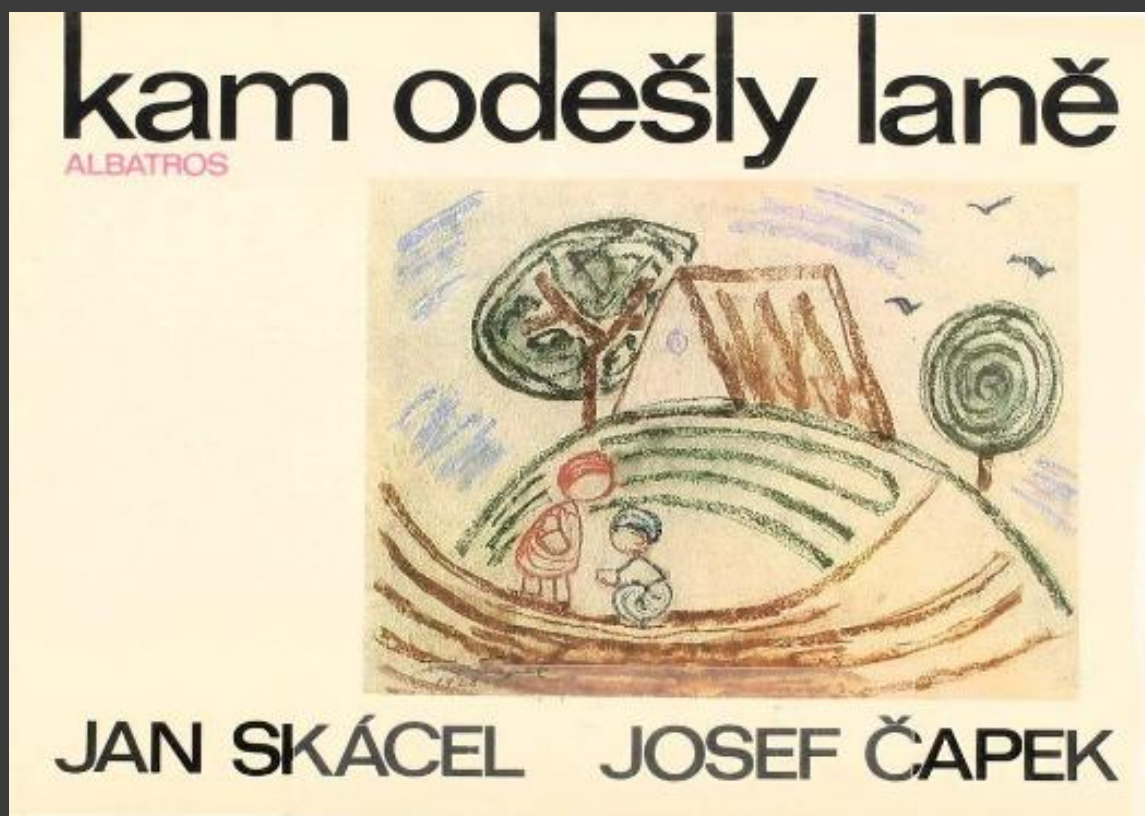
- Ilustrace mají v poezii obzvlášť velký význam. Mají za úkol evokovat fantazii čtenáře, často jsou také otázkou prestiže a „osobního vyznání“ ilustrátora;
 - mohou být vnímány jako doprovod textů i „fungovat“ autonomně (ilustrace Josefa Čapka ke Skácelově sbírce *Kam odešly laně*);
 - mohou být vnímány jako tradiční a korespondovat tak se zažitou poetikou dětských světů (ilustrace Jiřího Trnky k básnické sbírce Františka Hrubína *Dvakrát 7 pohádek*);
 - mohou podtrhávat poetičnost, humor, nadsázku a přitom neztratit stránku popisu (ilustrace Adolfa Borna k Žáčkové *Aprílové škole*), svou popisností či abstrakcí mohou umocňovat nonsens (ilustrace Markéty Prachatické ke sb. *Písničky bez muziky* od Emanuela Frynty);
 - mohou (i spolu s interaktivními prvky) podtrhávat surrealističnost a magičnost poezie (ilustrace Pavla Čecha ke sb. *Listonoš vítr a Moře slané vody* od Radka Malého);
 - mohou podtrhávat charakter poezie, který máme spojený s určitou dobou ve smyslu periodizace literatury (*Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách* od autorů Karla Plícky, Františka Volfa a Karla Svolinského);
 - mohou být spojovány s tradičními autory (v oblasti české LPDM zde lze jako příklad uvést ilustrace Josefa Lady, „klasickým“ příkladem je knížka *Lada dětem* spojující Ladu jako autora slova i ilustrací).
 - Zvláštním případem je experimentální poezie. Samotný text zde již působí jako výtvarný obraz (např. v knížce *Slovohledě* od Petra Nikla nebo v poezii Josefa Hiršala a dalších).

Poezie nemusí být (pro někoho možná nečekaně) spojena jen se slovy... A právě to mají rádi i dětští čtenáři. Jako příklad lze uvést téměř legendární *Noční rybí zpěv* od Christiana Morgensterna.

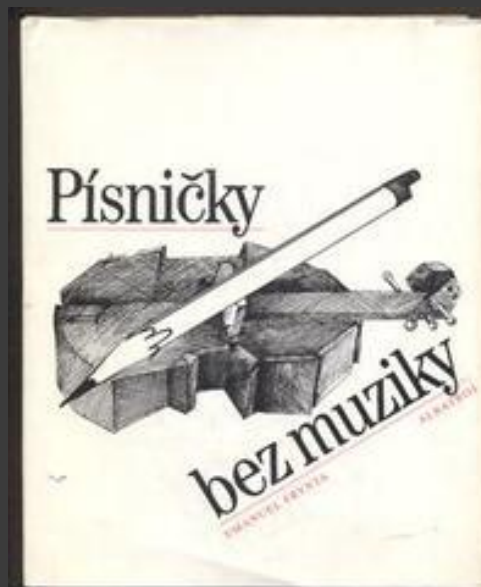
Noční rybí zpěv

<https://www.youtube.com/watch?v=iF-58T1BJm8>

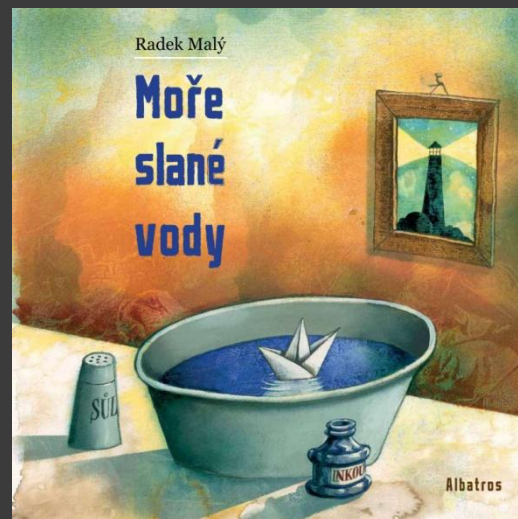
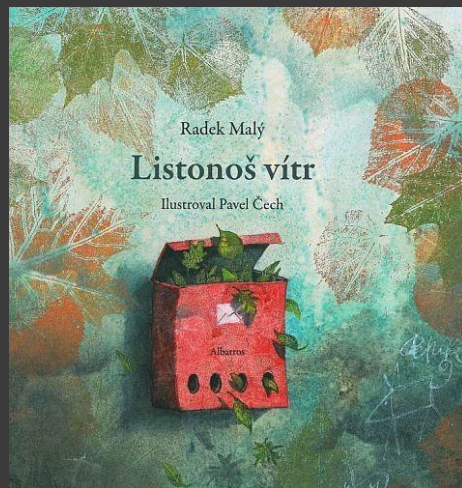
<http://www.iliteratura.cz/Clanek/28935/morgenstern-christian-trychtyre-jak-si-sibenicki-dite-zapamatuje-jmena-mesicu>

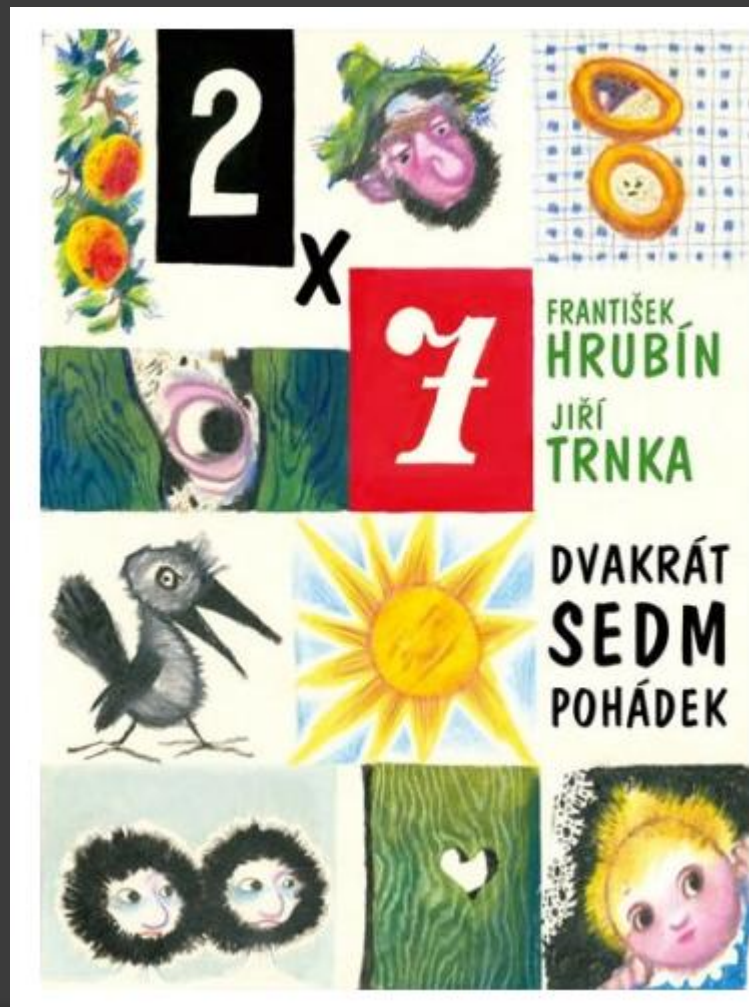
<http://www.iliteratura.cz/Clanek/28423/maly-radek-listonos-vitr->

<http://www.iliteratura.cz/Clanek/33253/maly-radek-more-slane-vody>

<https://www.youtube.com/watch?v=z57FGNjWKHk>

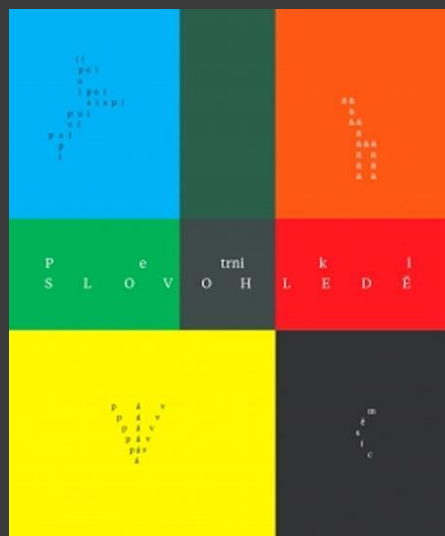
<https://knihy-ke-stazeni-zdarma.com/2015/09/07/dvakrt-sedm-pohdek/>

<https://www.citarny.cz/nove-knihy/knihy-pro-deti/basnicky-deti/plicka-volf-svolinsky-cesky-rok>

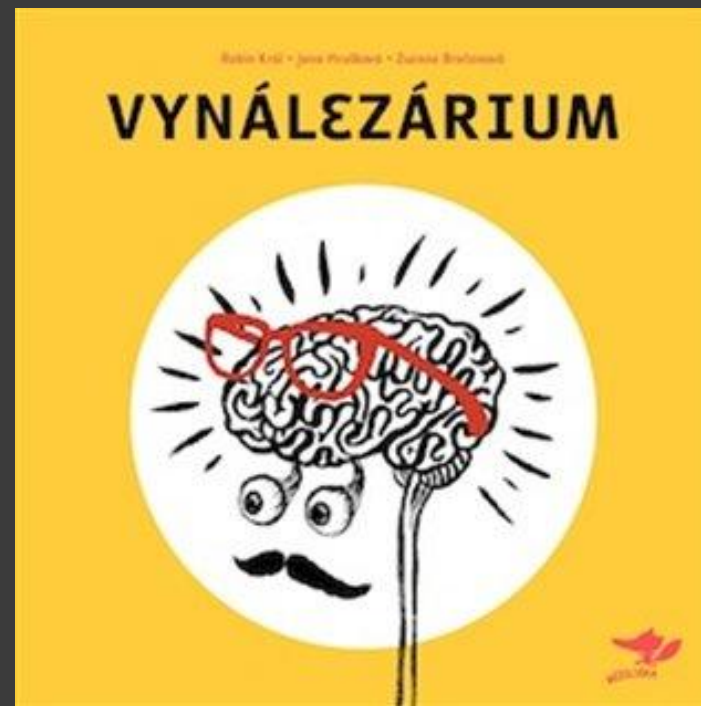
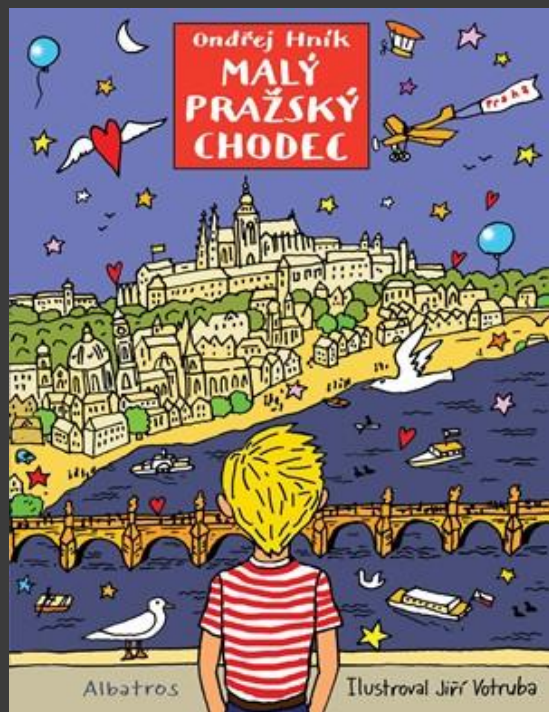
<http://www.iliteratura.cz/Clanek/36993/hirsal-josef-nikl-petr-hirsaluv-skicak>

Zdroj všech obrázků v této
PPP: www.google.cz

https://www.albatrosmedia.cz/tituly/15304453/maly-prazsky-chodec/?gclid=EAlaIQobChMI2KDI6KKQ6QIVj7t3Ch3VhANsEAQYASABEgLmTPD_BwE

<http://www.iliteratura.cz/Clanek/36299/kral-robin-hruskova-jana-brecanova-zuzana-vynalezarium>

A opět Vy a poezie?

- **Úkol č. 4**

Vy, poezie a ilustrace?

Teorie potřetí: studie J. Provazníka a ohlédnutí za tématem poezie

◎ Úkol číslo 5

- a) (Nepovinná část) Přečtěte si studii Jaroslava Provazníka *Současná poezie pro děti – nová zlatá éra*.

<http://www.iliteratura.cz/Clanek/30141/soucasna-poezie-pro-deti-nova-zlata-era>

Udělejte si heslovité poznámky o autorech a dílech, s nimiž jste se jako čtenáři již setkali. Ostatní chápejte jako cestu, kterou se v budoucnosti můžete ubírat.

- b) (Povinná část) Co Vám v tomto kurzu „dala“ a „vzala“ poezii? Co Vám nebylo až tak blízké a naopak, co bylo nové a zajímavé, nebo jste všechno jen takříkajíc „oprášili“?

„TROCHA POEZIE NIKOHO NEZABIJE“ ANEB, JAK NAPSAL IVAN BLATNÝ: "JESTLIPAK VÍTE, KDO JE LYRIK?"

Poezie a (nejen) dětský čtenář

Děkuji Vám za Váš a energii. Těším se na Vaše texty
(Poznámka: vypracování nepovinných otázek z této PPP
snižuje počet titulů povinné četby na 7. 😊)

Tamara Bučková
tamara.buckova@pedf.cuni.cz